

Ana Maria CHEȘCU*

**DATE PRIVIND ACTIVITATEA CONSULARĂ FRANCEZĂ DE LA GALAȚI, ÎN
PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA**

Rezumat: Scopul lucrării este să prezinte o perspectivă asupra activității consulare în Moldova, insistând asupra activității consulilor francezi din orașul-port Galați, pe parcursul primei jumătăți a sec. al XIX-lea. Pentru realizarea studiului, am consultat materiale arhivistice, surse documentare, monografiile și sinteze istorice. Pe baza acestor surse, am înfățișat activitățile diplomaților francezi din Galați și mobilitatea consulară, de la Galați și vice-versa. Prin corelarea datelor extrase din sursele de arhivă și din materialele istoriografice, am completat și corectat informațiile deja existente cu privire la activitățile agenților diplomatici francezi din Galați.

Cuvinte cheie: comerț, consul, exequatur, dragoman, cancelar, scrisoare de creanță.

**DATA REGARDING THE FRENCH CONSULAR ACTIVITY IN GALAȚI, DURING
THE FIRST HALF OF THE NINETEENTH CENTURY**

Abstract: The purpose of this paper is to present a view of the consular activity in the Principality of Moldavia, with a particular focus on the activity of the French consuls in the port city of Galatz, during the first half of the 19th century. The consulted material included archive sources, documentary sources, monographs, and historical syntheses. On the basis of these sources, we depicted the activities of the French diplomats in Galatz, and the mobility of the consular positions, from Galatz to Jassy and vice versa.

Keywords: commerce, consul, exequatur, dragoman, chancellor, lettre de creancé.

---

* Institutul de cercetări economice și sociale „Gh. Zane”, partener al Facultății de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași (kaareriana0809@gmail.com).

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului POSDRU/159/1.5/133675 „Inovare și dezvoltare în structurarea și reprezentarea cunoașterii prin burse doctorale și postdoctorale (IDSRC - doc postdoc)”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

***

Înființarea, organizarea și funcționarea posturilor consulare de la Galați s-a realizat pe baza regulilor de drept internațional, diplomatic și consular. Numirea unui reprezentant, presupunând un acord legal între două state, în cazul de față, statele europene și Imperiul Otoman, datorită suzeranității Imperiului Otoman asupra Principatelor Române, a atras, după sine, o legislație specifică dreptului consular francez.

Primii consuli francezi au apărut în orașele din jurul Mediteranei, încă din perioada medievală. Desemnând negustori aleși dintre membrii comunităților de străini, aceștia au reprezentat interesele statului francez în această zonă. În literatura juridică franceză, consuli au reprezentat acei delegați, pe care un suveran îi numea în porturile care aparțineau unui alt suveran, cu scopul de a veghea la buna respectare a privilegiilor conaționaliilor și de a îndeplini funcții administrative și juridice¹.

Prin bunele relații diplomatice stabilite cu Ambasadorul de la Constantinopol, prin imunitățile și privilegiile de care beneficiau, prin prestigiul și reputația de care se bucurau în rândul comunității pe care o conduceau, aceștia au reușit să creeze în Mediterana adevărate colonii de negustori. Primele posturi consulare franceze au apărut după ce Franța a obținut o capitulație de la sultan, începând cu anul 1569². La început, acestea au funcționat în cadrul Departamentului Marinei, dar, odată cu dezvoltarea relațiilor diplomatice, au trecut sub direcția Ministrului Afacerilor Străine. Zona în care aceste consulatate au funcționat a fost Mediterana, după care s-au extins și în Europa.

În această perioadă, Principatele Române nu au reprezentat o prioritate pentru Franța. Depărtarea de Marsilia, principalul port al Hexagonului, dar și includerea Principatelor Române în cadrul Imperiului Otoman, au întârziat momentul înființării unui post consular aici. Cu toate acestea, nu de puține ori, cercurile politice din Hexagon au subliniat importanța înființării unui post consular aici. La 26 mai 1782, Jean Louis Carra trimitea un memoriu ministrului de externe, Vergennes. În opinia acestuia, principalele motive care cereau înființarea unor agenții consulare în aceste zone, erau politica și comerțul³. La început, Franța trebuia să aibă un supraveghetor care să observe proiectele Curților de la St. Petersburg și Viena, pentru a-i avertiza pe turci asupra adevăratelor intenții ale acestora⁴. După aceea, diplomații francezi trebuiau să obțină pentru comerțul

¹ L.J.D Féraud-Giraud, *De la juridiction française dans les Echelles du Levant et de Barbarie*, t. II, Paris, 1866, p. 21.

² Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1985, p. 17.

³ *Calendarul pentru toți fiii României pe anul 1906*, București, p. 35.

⁴ *Ibidem*.

francez, aceeași libertate, aceleași scutiri, și aceleași drepturi ca și Rusia, care dobândise libera navigație prin Marea Neagră⁵.

Principalele obstacole, care trebuiau înlăturate pentru a da avânt comerțului francez în această zonă, erau abolirea taxei pe care comercianții trebuiau s-o plătească la trecerea Dunării și dreptul de a-și tranzita mărfurile direct prin Marea Neagră și Dunăre. Primul pas, în activarea comerțului francez în zona Dunării și Mării Negre, era reprezentat de semnarea unui tratat de comerț și navigație.

Un alt diplomat, Joseph Parrant, vice-consulul francez de la Iași, afirma, în anul 1798, că: „La Galați este locul de descărcare pentru cele mai multe dintre mărfurile trimise în Moldova și în țările vecine... dacă navigația pe Marea Neagră va fi, în sfârșit, deschisă pavilionului francez, vice-consulul, care își are reședința la Iași, nu s-ar putea lipsi de a avea acolo, întocmai ca și consulul Rusiei, și ca Agentul Imperial, un agent în subordine, sau cel puțin un ocrotit al Franței, sârguincios și devotat”⁶.

Pe lângă motivațiile de ordin comercial au existat și motivații de ordin politic, înființarea primelor reprezentanțe franceze din Principatele Române fiind determinată de planurile Împăratului Napoleon I. După modificarea regimului politic, în urma Revoluției Franceze, după retragerea ambasadelor de la Viena, Varșovia și Sankt-Petersburg, după dispariția Poloniei de pe harta politică a Europei, în urma celei de-a treia împărțiri între Rusia, Austria și Prusia (1795), problema înființării unui consulat francez în principate a revenit, tot mai acut, în atenția Împăratului. Principalele sale ambiții au fost crearea unui Imperiu francez în Mediterana, slăbirea puterii coloniale a Angliei, stoparea expansiunii Rusiei, stabilirea unui sistem de alianțe prin care să controleze întreaga Europă⁷. În planurile napoleoniene de împărțire a Europei au intrat și cele două principate, după cum reiese și dintr-o scrisoare trimisă de către Împăratul Napoleon I, Împăratului Rusiei, Alexandru I, la 28 februarie 1811, în care afirma: „Moldova și Valahia alcătuiesc a treia parte a Turciei europene. Prin pierderea lor, Împărăția lor este cu totul slăbită; ba chiar se poate spune că cel mai vechiu al meu aliat este nimic. Am consimțit la luarea acestor frumoase provincii, numai din prietenie către Majestatea Voastră, dar fără de încrederea mea în trăinicia prieteniei Voastre, nici chiar niște repetate expediții nenorocite nu ar fi putut împinge pe Franția a îngădui o atare jefuire”⁸.

Tot din „prietenie”, Napoleon a încercat să trateze cu Austria, oferind aceleași provincii și Rusiei. Astfel, Napoleon I îi transmitea lui Talleyrand: „Ea (Austria), poate, dacă o voește, să se despăgubească în o zi de tot ce a pierdut în o jumătate de veac. Dorește ea despăgubiri pentru ce a pierdut ? Îi dau Silezia. Starea

---

⁵ *Ibidem*.

⁶ Marian Stroia; Șt. Stanciu, *Orașul Galați în relatările călătorilor străini până la 1848*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2004, p. 64.

⁷ Vezi Andrei Oțetea, *Politica franceză în Orient*, în „Convorbiri literare”, an XV, nr. 3, Iași, 1882.

⁸ *Ibidem*, p. 88.

Orientului o pune în îngrijire? Sunt gata de a o asigura de soarta Dunării de Jos, dispunând după placul ei de Moldova și Valahia⁹.

În esență, expansiunea Rusiei din secolul al XVIII-lea a relevat diplomației occidentale importanța politică și geografică a țărilor românești. Franța, care a făcut din integritatea Imperiului Otoman principiul fundamental al politicii sale, încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, a schimbat direcția după Revoluția Franceză, înlăturând orice urmă de scrupule în atingerea scopurilor sale¹⁰. Primele inițiative de numire a unui reprezentant consular francez s-au făcut după tratatul de pace din 26 iunie 1802, tratat care a venit cu noi perspective de redeschidere a consulatelor franceze, în persoana lui Saint-Luce, la București și a lui Méchain, la Iași¹¹. După modificarea statutului juridic, în urma Tratatului de la Passarowitz (1718) și a Tratatului de la Kuciuk-Kainargi (1774), au apărut primele reprezentanțe consulare: Rusia (1782), Austria (1783), Prusia (1786), Franța (1796), Anglia (1802)¹².

Modul de funcționare al agenției franceze

De regulă, ierarhia consulară era structurată după următorul model: consul general, consul, vice-consul, agent consular și personalul auxiliar, format din cancelar și dragoman¹³. Deși beneficiau de autonomie juridică și administrativă în cadrul circumscripției, consuli vice-consulii și agenții consulari se aflau sub supravegherea consulului general. La rândul său, consulul general se afla în subordinea ministrului afacerilor străine¹⁴. Atât consulatele generale, consulatele,

⁹ *Ibidem*, p. 86.

¹⁰ Veniamin Ciobanu, *Înființarea consulatelor în Principatele Dunărene*, în „Istoria românilor”, vol. VI, București, Editura Științifică, 2003, p. 652.

¹¹ *Ibidem*. Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați. De la origini până la 1918*, Galați, Editura Porto-Franco, 1994, pp. 176-177. Hurmuzaki, vol. XVI, *Correspondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (160-1824)*, după copiile Academiei publicate de către Nerva Hodoș, București, 1912, p. 653. Hurmuzaki, Serie Nouă, vol. IV, *Rapoarte diplomatice ruse (1796-1806)*, editate de către Andrei Oțetea, București, 1974, pp. 532-533 și 547.

¹² Constantin Bușe, *Intérêts économiques français au Bas-Danube. Le commerce de Galați dans sa première décennie en tant que port-libre (1837-1847)*, în „Revue Roumaine d'Histoire”, XL-XLI, București, 2001-2002, p. 182. Veniamin Ciobanu, *Înființarea consulatelor în Principatele Dunărene*, în „Istoria românilor”, vol. VI, București, Editura Științifică, 2003, pp. 642-654. Vezi și *Înființarea consulatelor străine*, în Stela Mărieș, *Supușii străini din Moldova în perioada 1781-1862*, Universitatea Al. I. Cuza”, Iași, 1985, pp. 30-40. Constantin Șerban, *Înființarea consulatelor ruse în Țara Românească și Moldova*, în „Studii și cercetări de istorie medie”, I, 1951, 2, pp. 61-72. Andrei Oțetea, *Înființarea consulatelor franceze în Țările Române*, în „Revista Istorică”, XVIII, 1932, 10-12, pp. 330-349. Paul Cernovodeanu, *Înființarea consulatului englez în Țările Române (1803) și activitatea sa până la 1807*, în „Revista română de studii internaționale”, București, V, 1971, 1.

¹³ Ch. de Martens, *Le guide diplomatique*, t. I, Paris, 1851, pp. 252-253.

¹⁴ *Ibidem*.

cât și vice-consulatele, aveau atașat un cancelar¹⁵. Din motive de economie, de cele mai multe ori, cancelarul îndeplinea și funcția de dragoman.

Rangurile consulare

Consulii

În literatura de specialitate era menționat faptul că imunitățile și prerogativele acordate consulilor nu erau asemănătoare cu imunitățile și prerogativele miniștrilor, ambasadorilor și agenților consulari¹⁶.

În instrucțiunile generale adresate consulilor Franței, la 8 august 1814, erau stipulate următoarele: „consulii nu au, ca ambasadorii și alți miniștri publici, un caracter reprezentativ care să-i plaseze sub drepturile omului, aceștia sunt agenți politici, în sensul în care sunt recunoscuți, de către suvernul care i-a primit ca ofițeri ai suveranului care i-a trimis, iar mandatul lor are ca principiu, fie tratatele, fie uzanța comună a națiunilor, fie dreptul public”¹⁷. În aceeași perioadă, ministrul marinei considera consulii, drept trimiși ai suveranului în diverse porturi sau schele, cu scopul de a judeca afacerile comerciale dintre conaționali. Stabilirea unui asemenea consul, după acesta, nu avea alt scop decât „avantajul, extinderea, securitatea și siguranța comerțului. Consulii erau tutorii compatrioților contra vexațiunilor și in Justițiilor locuitorilor din orașul reședință; ei asigurau securitatea pentru toți indivizii națiunii”¹⁸.

Elevii-consuli sau vice-consulii

Elevii-consuli sau vice-consulii erau numiți de către Împărat, la recomandarea Ministrului Afacerilor Străine.

Ordonanța din 26 aprilie 1845 stipula că nu se putea numi elev-consul cel care nu avea între 20-25 de ani, nu era licențiat în drept și nu era considerat admisibil de către o comisie specială¹⁹. Ordonanțele din 3 martie 1781, 15 decembrie 1815, 11 iunie 1816, 20 august 1833, 26 aprilie și regulamentul din 5 octombrie 1847, prevedeau organizarea unui examen scris, analizat cu cea mai mare atenție de o comisie prezidată de către Baronul Bussière. Aceasta era compusă din principalii șefi ai Ministerului Afacerilor Străine, Comerțului și

---

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ În existența agenției consulare franceze de la Galați întâlnim cazuri în care titlul purtat de către reprezentanții consulari ai Franței nu a fost cel de consul, vice-consul sau agent consular. Un exemplu este Méchain, care a purtat titlurile de „sous-commissaire des relations commerciales de la République française à Galatz” și de „Gérant le Commissariat Général à Iassy”, Hurmuzaki, *Documente*, IV, p. 532 și p. 547.

¹⁷ L.J.D Féraud-Giraud, *op. cit.*, t. I, p. 23.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 31-32.

Marinei²⁰. Elevii-consuli erau atașați consulilor generali (consuli de clasă primară), sau consulilor (consulilor de clasă secundară), cu aprobarea ministrului afacerilor străine. Aceștia erau plasați sub autoritatea consulului general sau a consulului pe lângă care își desfășurau activitatea. În ceea ce privește atribuțiile acestora, elevii-consuli nu puteau desfășura activități comerciale, nici direct, nici indirect, nici nu puteau părăsi postul lor, fără autorizație sau motiv legitim²¹.

Agenții consulari

Agenții consulari erau numiți de către consuli generali și de către consuli în principalele centre ale arondismentului consular. Numiți de către consuli generali sau de către consuli, aceștia nu aveau decât roluri de funcționari. Ordonanța din 20 august 1833 stipula: „consulii noștri sunt autorizați să numească delegați, în acele locuri ale arondismentului lor unde-i consideră utili. Totodată, ei nu vor putea stabili un agent, fără a primi autorizația specială a Ministrului Afacerilor Străine”²². Ordonanța din la 26 octombrie 1833 completa: „ei nu au drept de jurisdicție, nu sunt nici notari, nici ofițeri de stat civili, ei nu pot nici să legalizeze actele sau pașapoartele, fără a fi autorizați de către șeful cricumscipției. Ei nu au decât rol de transmisie”²³. Articolul 40 al ordonanței din 20 august 1844, prevedea: „alegerea agenților consulari se face dintre francezii notabili, stabiliți în aceste țări... în lipsa acestora, dintre negustorii sau locuitorii locurilor”²⁴.

Personalul consular

Cancelarul

Cancelaria era locul în care erau depuse actele care intrau în atribuțiile reprezentanților consulari cancelarilor și dragomanilor. De regulă, cancelarul era cel care avea misiunea de a se ocupa de toate aceste acte, însă, de multe ori, cancelarul îndeplinea și funcția de dragoman. Uneori, cancelarul putea îndeplini funcția de consul sau cea de vice-consul. Existau două categorii de cancelari: cei numiți de către suveran și cei propuși de către consul și numiți de către ministrul afacerilor străine. În nici unul din cazuri, cancelarul nu înceta să fie omul guvernului, pentru a deveni omul consulului, el păstra față de ultimul un anumit statut de independență relativă, deoarece era supus unei responsabilități personale în exercitarea funcțiilor. În nici unul din cazuri, consulul nu putea să ceară demisia

---

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² James Donnadieu, *Les consuls de France*, Paris, 1923, p. 290.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

cancelarului, ci doar să suspende activitatea acestuia și să ceară demisia, printr-o decizie ministerială²⁵.

Dragomanul

Dragomanii sau secretarii ambasadorilor și consulilor din Levant formau un corp special. Ei erau numiți de către suveran și subordonați ministrului afacerilor străine²⁶. Puteau exista mai mulți dragomani, unul dintre ei fiind dragoman-cancelar. În consulatele de clasă primară (consulatele generale) și secundară (consulatele), dragomanul îndeplinea și funcția de cancelar. În mod normal, dragomanul trebuia să cunoască limba țării de baștină²⁷. Dragomanul putea să viziteze autoritățile străine doar cu aprobarea ambasadorului și consulului, executa ordinele date de către ambasador sau consul, superviza actele afacerilor desfășurate de către conaționali săi și le depunea în cancelaria consulatului.

Suspendarea și încetarea funcțiilor consulare

În cazul în care consulul era în concediu, trebuia să desemneze un angajat să se ocupe de gestiunea interimară a afacerilor și să dea dispoziții agenților plasați sub ordinele sale²⁸. Sub nici un pretext, chiar și în cazul în care exista certitudinea unui război iminent, sau al unei ostilități deja începute, în statul său, sau cel în care rezida, consulul nu trebuia să-și suspende funcțiile din propria sa inițiativă, ci

²⁵ L.J.D. Féraud-Giraud, *op. cit.*, pp. 38-39.

²⁶ *Ibidem*, p. 42-43.

²⁷ Méchain, „Les Sous-commissaire des relations commerciales de la République françaises à Galatz; Gérant le Commissariat Général à Iassy”, le 8 Frimaire au 12 l'Ere Républicaines: „Il serait peut être convenable de l'envoyer à Gallatz comme agent du Commissariat de Iassy pour faciliter la correspondance et pour être informé des opérations du Gouvernement dans cette partie de la Moldavie. Il est indispensable d'avoir quelqu'un à ce poste mais jusqu'à ce que la paix permette à notre commerce de s'étendre dans le Mer Noire il me paraît pas urgent d'entretenir un commissaire dont l'établissement nécessiterait des dépenses et de la solde d'un drogman; celui-ci qui connaît très bien la langue et les intrigues du pays convient même mieux qu'un Français pour les bien du service et l'économie qui en résulte coïncide très bien avec les intentions du Gouvernement”. Hurmuzaki, *Documente*, IV, pp. 532-533.

²⁸ 14 octombrie 1811, Maret către Fonetty, cu instrucțiuni pentru misiunea sa în Moldova: „Votre lettre du mois dernier m'annonce que M. Martin vous a remis la gestion du vice-consulat de Galatz. J'approuve Monsieur cette disposition, en ce qui vous concerne. Vous continuerez à fixer votre résidence à Iassy, tant que durera la vacance du Consulat General”. Hurmuzaki, *Documente*, XVI, pp. 926-927. Vezi și *Albina Românească*, 31/12 mai/iunie, nr. 49, 1854, p. 198: „M. A. Mimaut, qui à été jusqu'à présent Consul de France à Iassy, par sa Note sub No. 937, a porté la connaissance du Secrétariat d'Etat de Moldavie que le gouvernement du Roi de France le charge de la gestion du Consulat a Boucarest, en absence de Mr. Lagan, qui se rend en congé à Paris; à la suite de cette disposition, Mr. Blanc-Duclos soignera en Moldavie les intérêts des sujets de France”.

trebuia să aștepte până când autoritățile îi dădeau ordinul de a părăsi postul sau îi retrăgeau *exequatul*. Înainte de a părăsi postul, consulul prezenta procesul-verbal al arhivelor consulatului. După ce aceste formalități erau îndeplinite, consulul anunța plecarea sa autorităților locale superioare și agenților din stabilimentul consular²⁹.

Era interzis consulului să păstreze, fie în copie, fie în original, documente provenite din arhiva consulatului sau să publice rezultatele informațiilor pe care le-a transmis guvernului în timpul gestiunii. În caz de deces al consulului, ofițerii consulatului sigilau și inventariau bunurile acestuia. În cazul în care un reprezentant părăsea postul înaintea încheierii mandatului, era numit un supleant.

Interdicția de a administra consulatele mai multor state

Această interdicție, pronunțată prin regulamentele consulare, avea drept scop principal prevenirea inconvenientelor care puteau apărea în situația în care un consul, în anumite circumstanțe, trebuia să reprezinte supușii altor state³⁰. De regulă, statele au interzis consulilor să gireze un consulat străin, fără aprobarea guvernului. Din motive de economie, unele state au refuzat să aplice această regulă.

Interdicția de a face comerț

Toți autorii care au scris despre consulat au considerat ca un inconvenient real pentru instituția consulară și pentru serviciul statului ca aceste instituții să fie încredințate negustorilor. Această interdicție s-a găsit în majoritatea regulamentelor

²⁹ Galatz, 3 août 1853, Gardera: „Monsieur le Ministre, j'ai l'honneur de porter à Votre connaissance qu'à l'occasion de la nouvelle destination de M. Duclos, V. Consul d'Braila, M. l'agent v. consul général de France à Bucarest, avait désigné M. V. Castaing, Chancelier, drogman du Consulat à Galatz, pour aller prendre la gérance du V. Consulat d'Braila, jusqu'à l'arrive du nouveau titulaire. Cette mesure n'ayant prévu présenter des graves inconvénients. Je me suis empressé de faire observer à Monseigneur l'agence qu'une absence, plus ou moins prolongée, de Galatz, de M. Castaing, me mettrait dans un grand embarras de mon ignorance complété en langue qui en l'usage dans ce pays; pour toutes les communications, écrites ou verbales, entre les consulats, les autorités locales et les justiciables de ce pays...”. DANIC rola 290 II c. 57. Dintr-un raport din anul 1834, aflăm că, Jules Sacchetti, agent al Franței la Galați, preluase, în prezența consulului francez de la Iași, Mimaut, și în prezența dragomanului consulatului, M. Zelinski, arhiva de la fostul agent, M. Ghimba. Vezi A. Vlas, *op. cit.*, p. 81.

³⁰ 21 aprilie 1835, C.A. Kuch, vice-consulul Prusiei la Iași, îl informa pe ambasadorul Prusiei de la Constantinopol că, la acel moment, agentul francez, Sacchetti, gira interesele supușilor prusieni de la Galați. De aceea, vice-consulul Prusiei de la Iași sugera ideea numirii unui alt reprezentant la Galați. Intenția acestuia se datora faptului că Sacchetti fusese acuzat de acordarea de pașapoarte false supușilor altor state, în schimbul unor sume de bani. V. Docea, *Înființarea reprezentanței consulare a Prusiei la Galați (1837)*, în „Danubius”, nr. XIII-XIV, Galați, 1992, p. 146.

consulare: l-am regăsit în articolul 20 al ordonanței din 3 martie 1781, care amenința cu revocarea consulii din Levant și Barbaria³¹; instrucția generală din 8 august 1814, reactiva această prevedere; articolul 34 al ordonanței din 20 august 1833, o consacra din nou³².

Astfel, s-a dorit stoparea abuzurilor, consulii putând să invoce imunitățile consulare în detrimentul altor comercianți, prevenind rușinea care s-ar fi putut abate asupra consulatului, în cazul falimentului unui consul-negustor. Datorită insuficienței personalului, multe state au încălcat această regulă³³.

Exequaturul

Potrivit dreptului consular francez, agentul trimis ca și consul trebuia să fie acceptat de către guvernul statului de reședință și să înainteze *exequaturul*. De regulă, acesta era eliberat de către șeful de stat, la cererea agenților diplomați, putând fi retras după bunul plac al puterii care deținea suveranitatea teritorială. Dacă statul în care consulul rezida se afla sub suzeranitatea altui stat, cu drept de autonomie, exequaturul trebuia dat de către puterea suzerană³⁴. Pe lângă acesta, consulul trimis în statele aflate sub suzeranitatea Imperiului Otoman trebuia să aibă și firmanul, actul în virtutea căruia sultanul accepta această numire.

Activitatea vice-consulilor și consulilor francezi de la Galați

În anul 1803, la Galați a fost numit „sub-comisar pentru relații comerciale” Méchain, ceea ce demonstrează funcția comercială a acestui sub-comisariat, dar și gradul de subordonare față de agenția de la Iași³⁵. Corespondența acestuia, prezentă

³¹ Féraud-Giraud, *op. cit.*, pp. 29-30.

³² *Ibidem*.

³³ Carol Guëbhart, botanistul elvețian venit în Moldova, în anul 1842, la invitația lui Alexandru Dimitrie Moruzi, fiul domnitorului Alexandru Moruzi, afirma: „Nu știu să-mi explic felul de indiferență care a dominat până acum alegerea agenților francezi, într-o țară asupra căreia Rusia și Austria au continuu ochii ațintiți. Abia cu câțiva ani în urmă, vice-consulatul Franței la Galați era în mâna unui patiser, care elibera, pe rând, pașapoarte și macaroane. De mai multă vreme acest loc este vacant, și gestiunea, ca și cancelaria, sunt date pe mâna consulului englez. Ministerul francez pare să fi pierdut cu totul din vedere nevoia, aș zice chiar urgența, de a întreține în țările trans-danubiene agenți, care, prin numele și poziția lor socială, să fie în stare să susțină cu demnitate rangul ocupat de Franța printre țările europene. *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, serie nouă, vol. IV (1841-1846), Coord. Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 187.

³⁴ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 856-857.

³⁵ Vezi *Călători străini despre Țările Române în secolul al XIX-lea*, vol. I (1801-1821), Red. Resp. Paul Cernovodeanu, București, Editura Academiei Române, 2004, nota 25, p. 170. Paul Păltănea, *Istoria orașului Galați*, I, p. 177. Ancuța *Consulatul francez de la Galați în secolul XIX*, în „Diplomație și destine diplomatice în lumea românească”, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2011, p. 81. Antoine Chretien Wedekind, *Almanac*

în documentele rusești, traduse și publicate de către Andrei Oțetea, denotă o activitate desfășurată la nivelul comisariatului din Moldova.

Din schimburile de informații dintre Méchain și generalul Brune, ambasadorul Republicii franceze de la Constantinopol, observăm că principalele probleme care țineau de acest comisariat erau: necesitatea finanțării unui post de dragoman pentru limba moldavă, incapacitatea juridică a agentului de a acorda scrisori de acreditare conaționalilor și piedicile pe care acesta le întâmpina din partea autorităților centrale³⁶. La 30 noiembrie 1803, Méchain trimitea un raport generalului Brune, în care afirma că postul de dragoman nu mai fusese plătit de nouă luni de către autoritățile moldovenești³⁷.

În aceste condiții, agentul propunea ca plata să se facă din casieria ambasadei franceze, mai ales că dragomanul își îndeplinea, în continuare, atribuțiile. Mai mult, Méchain considera că guvernul Franței putea să-l numească în fruntea agenției de la Galați, deoarece acesta cunoștea foarte bine limba și intrigile țării, ceea ce îl făcea util serviciului consular francez. Tot în acest raport, Méchain aducea în discuție planul cetățeanului Marechal, asociatul unei case de comerț franceze. Acesta dorea să încarce la Galați, pe propriul vas, mărfuri și armament, apoi să se îndrepte către un port al Rusiei. Neavând o scrisoare de acreditare sau un pașaport, cetățeanul apelase la Méchain, cu scopul de a obține un document care să-i ateste calitatea de supus francez. Deoarece acesta nu avea dreptul de a acorda pașapoarte, l-a redirecționat către generalul Brune. Din informațiile prezentate de către Paul Păltănea, știm că Poarta a refuzat să-i aprobe cererea de a construi o corabie și magazii la Galați, cu scopul de a transporta mărfuri spre porturile rusești din Marea Neagră³⁸.

Aceste exemple ne fac să credem că, în perioada respectivă, agenții francezi de la Galați nu aveau atribuții stabile. Aceștia erau nevoiți să gireze, de nenumărate ori, atât afacerile sub-comisariatului de la Galați, cât și pe cele ale comisariatului de la Iași.

Drept dovadă, la 15 iunie 1803, Méchain trimitea un raport ministrului de externe, Talleyrand, în care îl informa că aștepta să fie primit în audiență la prințul Moldovei, pentru a putea fi recunoscut drept „comisar general provizoriu pentru relațiile comerciale ale Franței”³⁹. La nici șase zile, același Talleyrand, îl înforma pe Antoine Fornetty că va fi numit la Iași, în funcția de „sub-comisar cancelar”⁴⁰.

Până la venirea sa, cel care a girat această funcție a fost cetățeanul Méchain. Ceea ce denotă, iarăși, o instabilitate a funcțiilor consulare. Astfel, în decurs de un an, agenția de la Iași a trecut, de la gradul de comisariat, la cel de sub-comisariat.

---

des ambassades de l'Europe-l'an 1803, p. 60. Hurmuzaki, *Documente*, IV, pp. 532-533 și 547 Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 553.

³⁶ *Ibidem*, IV, pp. 532-533 și p. 547.

³⁷ *Ibidem*, p. 547.

³⁸ Paul Păltănea, *op. cit.*, I, p. 177.

³⁹ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 652.

⁴⁰ *Ibidem*, XVI, p. 653. Paul Păltănea, *op. cit.*, I, p. 177.

Mai mult, din analiza documentară nu reiese clar care a fost rangul reprezentanței franceze de la Galați, deoarece în documente titlurile diferă.

De regulă, primul rang era cel de consul general, cu extensie în cazul nostru către comisar, urmat de cancelar și dragoman. În anumite cazuri, cancelarul îndeplinea și funcția de dragoman. În dreptul consular francez, posturile consulare ale agenților de carieră erau structurate în: consulat generale și consulat, unde exista un consul și un cancelar, care își împărțeau atribuțiile, vice-consulatele unde, teoretic, nu exista cancelar, dar practic, prezența acestuia era necesară⁴¹.

Prezența lui Méchain în fruntea comisariatului și sub-comisariatului de la Galați a fost atestată și pentru anul 1804⁴².

Următorul consul care a girat interesele supușilor francezi, atât la Iași, cât și la Galați, a fost Martin. Documentul care atestă prezența și numirea acestuia în portul dunărean este datat la 28 *frimaine*, an 14 (*frimaine*: 21 noiembrie-21 decembrie anul 14: anul 1805)⁴³. A. Vlas datează venirea lui Martin, la Galați, la 10 aprilie 1806⁴⁴. Paul Păltănea afirmă că Martin a sosit în portul dunărean înainte de anul 1806⁴⁵, însă primul raport primit de către Martin este datat în anul 1805⁴⁶.

Din analiza documentară, reiese faptul că Martin ajunge la Iași, pe 30 *vendemaire*, an 14, (*vendemaire*: 22 septembrie-21 octombrie); intră în audiență la prințul Moldovei, Alexandru Moruzi, pe 4 *brumaire*, același an (*brumaire*: 22 octombrie-20 noiembrie), căruia îi prezintă *beratul*, firmanul și scrisoarea vizirală de la sultan; datorită iernii aspre, se îndreaptă către Galați, pe 1 *frimaine*⁴⁷.

Interesul sporit al agentului francez de la Galați față de afacerile din aceste zone este atestat și într-o notă adresată lui Robert Adair, ministrul interimar de la Viena, către Francisc Summerers, consul al Angliei în cele două Principate, care afirmă: „Comisariatul francez de la Galați își întinde intrigile sale de-a lungul Mării Negre până la Varna; toate aceste țări sunt supravegheate de spionii Franței, care sunt recrutați dintre oamenii țării, majoritatea evrei”⁴⁸. În ceea ce privește durata în care Martin a stat în postul de la Galați, Paul Păltănea afirmă că acesta a stat doar câteva luni, după care a plecat la Sibiu, apoi către Paris, de unde nu s-a

⁴¹ Julien Pillaut, *Manuel de droit consulaire*, Paris, 1910, pp. 21-22.

⁴² Paul Păltănea, *op. cit.*, I, p. 177.

⁴³ DANIC, rola 290, vol. I, c. 4.

⁴⁴ Anuța Vlas, *op. cit.*, p. 81.

⁴⁵ DANIC, rola 290, vol. I, c. 4. Paul Păltănea, *Istoria orașului*, I, 177.

⁴⁶ Reluăm pe această cale preluarea unei istoriografii greșite în materialul pe care l-am publicat în Buletinul Fundației Urechea, din anul 2013. Datorită lipsei surselor arhivistice, la acel moment, am datat venirea lui Martin la Galați, în anul 1806. Cerem scuze, pe această cale, cititorilor care au fost informați greșit. Vezi Cheșcu Ana-Maria, *Câteva considerații privind începuturile activității consulare franceze la Galați*, în „Buletinul Fundației Urechea”, nr. 14, 2013, pp. 162-170.

⁴⁷ DANIC, rola 4, c. 4.

⁴⁸ *Rapoarte consulare și diplomatice engleze privind Principatele Dunărene 1800-1812*, Ed. Paul Cernovodeanu, Brăila, Editura Istros, p. 66. Exprimare greșită, în A. Vlas, *op. cit.*, p. 81.

mai întors⁴⁹. Lectura documentelor din colecția Hurmuzaki, dar și analiza rapoartelor din arhive, par să indice că acesta va reveni, cel puțin în Moldova, dacă nu la Galați. Astfel, două documente de arhivă, datate la 30 noiembrie 1809⁵⁰ și 24 februarie 1810⁵¹, îl menționează pe Martin, atât la Galați, cât și la Iași. Un alt raport, datat la 28 septembrie 1809, îl menționează pe dl. Danhum, dragoman al vice-consulatului Franței de la Galați⁵².

În ceea ce privește atribuțiile lui Martin, documentele Hurmuzaki atestă că activitatea acestuia nu s-a rezumat numai la Galați, ci a avut în vedere și postul de la Iași. La 26 iunie 1810, Martin afirma că, datorită funcției de vice-consul la Galați, își stabilise reședința în portul dunărean, dar la ordinul autorităților din Paris, fusese nevoit să se mute la Iași, pentru a rezolva situația supușilor ionieni, francezi, italieni, aflați sub jurisdicția consulatului francez⁵³. Deși acesta era la Iași, își păstra titlul de vice-consul la Galați. Acesta nu putea fi anulat decât printr-un decret al Împăratului Franței, Napoleon Bonaparte⁵⁴. Numirea acestuia, atât la Galați, cât și la Iași, trebuia, potrivit afirmațiilor lui Martin, să fie recunoscută de către guvernul Moldovei și de către Împăratul Rusiei, Alexandru, printr-un *exequatur*, sau măcar printr-o *lettre de créance*⁵⁵.

Activitatea lui Martin, atât la Galați, cât și Iași, nu este foarte clar delimitată. Din rapoartele semnate de către acesta, observăm că autoritățile din Principatul Moldovei nu acceptau aplicarea regimului de capitulații, ci legea moldovenească din perioada respectivă. Martin oferă drept exemplu cazul unui boier moldovean, care se afla în litigiu cu un supus ionian, pentru executarea unui contract. Deși ionianul, aflat sub protecție franceză, a venit însoțit de către dragomanul Franței, Danhum, autoritățile moldovenești nu au acceptat judecarea acestuia pe baza privilegiilor capitulare, ci l-au judecat pe baza legii moldovenești.

Un raport din 9 decembrie 1810, trimis de către Martin, ministrului de externe Champagny, îl informa despre o afacere dintre un negustor ionian și un boier de prim rang. Deși un act, remis de către negustorul ionian, făcuse dreptate celor două părți, boierul a înmânat un alt act Divanului Moldovei, al cărui membru era, iar sentința a fost întoarsă împotriva protejatului Franței, care a fost rejudecat și găsit vinovat. Martin a încercat să anuleze decizia, dar boierul a contracarat, afirmând că dacă procesul avusese loc într-un tribunal al Principatului Moldovei, supușii sau protejații Franței nu puteau avea drept de apel, acesta fiindu-le conferit numai în tribunalele Franței, nu și ale Principatului Moldovei⁵⁶.

⁴⁹ Paul Păltănea, *Istoria orașului*, I, p. 177.

⁵⁰ DANIC, rola 290, vol. I, c. 15.

⁵¹ *Ibidem*, c. 17.

⁵² *Ibidem*, c. 14.

⁵³ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 856.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 857.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 883.

Un alt abuz relatat de către vice-consulul Martin a ținut se referă la refuzul vameșilor moldoveni de a recunoaște inviolabilitatea domiciliului unui sudit. Articolul 70 al capitulației franceze din anul 1740 prevedea că nici un agent al forței turcești nu putea pătrunde într-o casă locuită de un francez, fără să fie avertizat consulul sau ambasadorul respectiv⁵⁷.

În egală măsură, era inviolabilă persoana suditului, care nu putea să fie arestat fără să fie de față un reprezentant al consulului, exceptând cazul de flagrant delict, sau de absență a unei autorități consulare. Nici această prevedere nu era respectată. Martin dă drept exemplu cazul unui vameș moldovean, care a intrat noaptea în casa unui supus ionian și, în absența acestuia, i-a confiscat mărfuri în valoare de 2000 de piaștri, sub pretextul că ar fi de contrabandă⁵⁸.

Iar abuzul nu s-a oprit aici. După plecarea vameșului, un valet al vămii, beat, însoțit de trei soldați, a venit să închidă magazinul supusului ionian, fără ca acesta să fie prezent⁵⁹. Incidentul a fost adus la cunoștința vice-consulului francez. Acesta a trimis Senatului rezumatul celor petrecute cu o zi înainte. Martin și-a exprimat nemulțumirea față de ignoranța vameșului și a valetului, care nu ținuseră cont de faptul că supusul ionian se afla sub jurisdicția autorității consulare franceze, iar domiciliul acestuia nu putea fi controlat de către autoritățile moldovenești, fără acordul și prezența sa. Totodată, autorul raportului era indignat de faptul că autoritățile moldovenești considerau conduita vameșului drept o bagatelă care nu merita să fie pusă sub judecată.

Alte activități au vizat domeniul vamal. În ciuda includerii în Imperiul Otoman, Moldova nu a făcut parte din teritoriul turcesc. În toate capitulațiile acordate puterilor europene, sultanul a inclus și Principatele Române, sub raportul tarifării, dar materialul documentar demonstrează că, de foarte multe ori, privilegiile vamale nu au fost respectate. În ceea ce privește arendarea vămile, capitulațiile prevedeau ca sudiții și supușii turci să fie impuși, la fel ca și în trecut, la plata taxei de 3%. Comerțul de tranzit era scutit de orice taxă⁶⁰.

Datorită autonomiei interne de care beneficiau cele două Principate Române, supușii francezi nu s-au putut bucura, întotdeauna, de scutiri și privilegii vamale. Mai mult, uneori aceștia au fost puși să plătească aceleași impozite ca și autohtonii. Acest lucru a generat nenumărate conflicte între consuli și autoritățile moldovenești. La 24 martie 1811, Martin trimitea ministrului de externe, Champagny, un raport în care aducea în discuție o serie de plângeri adresate de domnul Mure, consulul Franței de la Odessa, contra Divanului și altor autorități din

⁵⁷ Stela Mărieș, *op. cit.*, p. 100. Gabriel Efendi Noradounghian, *Recueil d'actes internationaux de l'Empire Ottoman*, t. I (1300-1789), Paris, 1897, p. 25.

⁵⁸ Hurmuzaki, XVI, p. 907.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 907.

⁶⁰ N. Corivan, C. Turcu, *Comerțul Moldovei între anii 1848-1864*, în „Dezvoltarea economiei Moldovei între anii 1848-1864”, București, Editura Academiei R.P.R., 1963, p. 333.

Moldova, care îi confundau pe supușii francezi cu locuitorii Moldovei, în ceea ce privește plata impozitelor⁶¹.

Din această cauză, ministrul de externe, Champagny, îl însărcinase pe Martin, prin scrisoarea din 21 februarie 1810, să rezolve această situație. Acesta trebuia să asigure supușilor francezi toate imunitățile și privilegiile, care decurgeau din statutul juridic de supuși ai Majestății Sale.

Demersurile acestuia nu numai că nu au avut succes, ci s-au lovit de alte două ordonanțe, emise de către Divanul Moldovei în această perioadă. Prima ordonanță stipula că toți supușii francezi, care plățiseră impozite în trecut, nu mai puteau beneficia de acest statut, iar a doua, că toți supușii francezi puteau beneficia de acest statut, numai după ce erau trecuți pe o listă. Aceasta trebuia trimisă Divanului Moldovei. Martin protesta împotriva acestor două ordonanțe, considerând că plata forțată sau chiar voluntară a acestor impozite anula toate drepturile și privilegiile pe care le presupunea statutul de supus francez, iar înscrierea într-o listă nu asigură statutul de supus francez, ci pașaportul sau patenta. De aceea, Martin cerea Divanului Moldovei anularea acestor două ordonanțe. Din păcate, nici de data aceasta demersurile sale nu au avut succes, deoarece, la scurt timp, Divanul Moldovei a început punerea în aplicare a acestor două ordonanțe. Ispravnicii de la Galați și din alte districte au primit deja ordinul de a nu-i mai considera supuși francezi pe cei care nu-și plățiseră contribuțiile în trecut.

Se pare că problemele nu s-au oprit aici. La 1 iulie 1810, la scurt timp după sosirea la Iași, Martin transmitea un raport ministrului de externe, Champagny, în care îl informa de abuzurile fiscale ale autorităților moldovenești, comise împotriva ionienilor, francezilor, italienilor din Principatul Moldovei⁶². Potrivit acestuia, protejării Franței aveau obligația de a plăti taxa impusă de către Austria, prin intermediul domnului Romanzoff. Acesta trimitea, la 15 aprilie 1810, reprezentantului francez o notă referitoare la aceste impozite⁶³. În ciuda statutului juridic, atât al Austriei, care încheiase o convenție cu Rusia, cât și al Franței, Divanul Moldovei îi impunea pe supușii acestor două state la plata anumitor impozite, precum fumăritul. De aceea, agentul Austriei trimisese o notă domnului Rozmanoff, prin care-i cerea să aducă situația la cunoștința oficialilor de la St. Petersburg, cu scopul de a împiedica acest abuz asupra supușilor Moldovei. Activitatea lui Martin a fost întreruptă de războiul ruso-turc, dintre anii 1806-1812. La 22 iunie 1810, Martin primea de la ministrul de externe, Champagny, instrucțiuni cu privire la modul în care trebuia să-și îndeplinească atribuțiile. Potrivit acestuia, vice-consulul trebuia să se abțină, în raporturile cu autoritățile rusești, de la toate lucrurile care-i puteau crea neplăceri, fără a renunța la prevederile stipulate în capitulații⁶⁴.

⁶¹ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 905.

⁶² *Ibidem* p. 859.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 856.

Încordarea relațiilor franco-ruse a complicat și mai mult situația. La 9 aprilie 1811, ministrul de externe, Champagny, îi trimitea consulului francez de la București, Ledoux, știrea conform căreia Martin se afla într-o situație dezagreabilă față de autoritățile rusești din Iași, care comiteau tot felul de abuzuri la adresa supușilor francezi din Moldova⁶⁵. Martin a părăsit postul de la Iași în septembrie 1811. În locul acestuia a fost numit Antoine Fornetty⁶⁶. Următorul consul a fost A. Timoni. La 10 iunie 1813, acesta aducea la cunoștința oficialităților de la Paris măsurile luate de către prințul Calimachi, pentru stabilirea unei carantine în apropierea orașului Galați⁶⁷.

La 30 iunie 1813, într-o notă, acesta expunea oficialităților de la Paris cheltuielile pe care fusese nevoit să le facă pentru vice-consulatul francez de la Galați, cu prilejul ceremoniei de citire a firmanului de numire⁶⁸. La 9 iulie 1813, același A. Timoni semna o notă prin care își arăta toată gratitudinea față de ambasadorul Franței de la Constantinopol. Acesta îi aprobase numirea în postul de la Galați și dăduse toate ordinele necesare, pentru ca acesta să fie tratat conform funcției⁶⁹. Prezența lui Martin și a lui Timoni în fruntea agenției franceze de la Galați este menționată și într-un raport mai târziu, datat la 14 septembrie 1822⁷⁰. Din acesta aflăm că, sub regimul trecut, Franța avusese doar doi agenți consulari în cele două Principate. Dacă Agenția franceză de la Craiova se aflase sub conducerea lui Laurent Giacomelli, venețian care deținuse și funcția de agent al Angliei, Agenția franceză de la Galați se aflase sub conducerea lui Martin, apoi sub cea a lui A. Timoni, în timpul căruia Agenția devenise vice-consulat⁷¹. Pentru perioada următoare, informațiile privind activitatea consulilor francezi sunt lacunare. În anul 1827, actele cancelariei franceze de la Galați au purtat semnătura agentului Schmerber⁷². Un raport, datat la 18 ianuarie 1830, atesta că Franța avea un reprezentant la Galați în anul 1829⁷³.

Vorbind despre navigația prin portul Galați, consulul francez de la Iași indica în acel raport opt vase italiene, deci agentul făcuse o greșeală. Într-un proces verbal din anul 1834 se preciza că Jules Sacchetti, agent al Franței la Galați, a preluat, în prezența consulului francez de la Iași, Mimaut, și în prezența

---

⁶⁵ *Ibidem*, p. 909.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 926.

⁶⁷ DANIC, rola 290, vol. I, c. 23. Vezi și A. Vlas, *op.cit.*, p. 81. P. Păltănea, *Istoria orașului...*, I, p. 177.

⁶⁸ DANIC, rola 290, vol. I, cc. 28-29.

⁶⁹ *Ibidem*, c. 30.

⁷⁰ Hurmuzaki, *Documente*, XVI, p. 1070.

⁷¹ *Ibidem*, p. 1070.

⁷² Ancuța Vlas, *op.cit.*, p. 81.

⁷³ Constantin Bușe, *Intérêts*, p. 45. Idem, *Crearea regimului de port-franc la Galați. Dezvoltarea orașului-port până la 1847*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, t. IV, Constanța, 2002, p. 35.

dragomanului consulatului, M. Zelinski, arhiva de la fostul agent, M. Ghimba⁷⁴. Dintr-un raport trimis de vice-consulul Prusiei la Iași, Kuch, către ambasadorul Prusiei la Constantinopol, la 21 aprilie 1835, aflăm că la acel moment agentul francez, Sacchetti, gira interesele supușilor prusieni de la Galați⁷⁵. Vice-consulul Prusiei de la Iași sugera ideea numirii unui alt reprezentant la Galați, deoarece acesta era acuzat că ar fi acordat pașapoarte false altor supuși străini, în schimbul unor sume de bani. În anul 1836, era menționat Pappasoglu⁷⁶.

Foarte probabil, ca acesta să fi reprezentat agenția Franței împreună cu Sacchetti, deoarece, într-un raport din 31 octombrie 1836, se preciza că domnul Pappasoglu, în absența domnului Sacchetti, îl informa pe omologul său de la Iași că negustorii englezi veneau la Galați, pentru a cumpăra lemn de catarge⁷⁷. După plecarea acestuia, cel care a girat interesele Franței, pentru o scurtă perioadă, a fost Ch. Cunningham, vice-consulul Angliei⁷⁸. Pentru următorii doi ani, cel care a girat interesele supușilor francezi de la Galați a fost I.B. Viollier⁷⁹. Mandatul acestuia a fost de scurtă durată, deoarece, la numai doi ani după numire, a fost găsit mort în locația vice-consulatului francez din Strada Domnească de astăzi, fosta Casă Mendel. Potrivit informațiilor prezentate de către Gh. Munteanu-Bârlad, trupul său a fost depus la Cimitirul Catolic⁸⁰. După Viollier, cel care a girat interesele supușilor francezi, pentru a doua oară, a fost vice-consulul britanic, Charles Cunningham⁸¹. După acesta a urmat Duclos. Pe 11 aprilie 1846, „Albina Românească” anunța venirea acestuia la Galați, după ce, timp de trei ani, girase interesele supușilor francezi de la Iași⁸². Moise N. Pacu data sosirea acestuia la Galați un an mai târziu⁸³. La 1 iunie 1847, Codrika, consulul francez de la Iași, îi trimitea o notă ministrului de externe, Guizot, prin care îl înștiința că lăsase postul de la Iași în mâinile lui Duclos, vice-consul la Galați⁸⁴. La nici două luni, Duclos îi trimitea o notă, aceluiași Guizot, prin care îl înștiința că lăsase postul de la Iași în

⁷⁴ Ancuța Vlas, *op. cit.*, p. 81. *Călători străini despre Țările Române în secolul XIX*, vol. III (1831-1840), Coord. Daniela Bușă, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 234. Vezi și Șt. Stanciu, M. Stroia, *Orașul Galați în relatările călătorilor străini (De la începuturile sale până la 1848)*, Galați, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2004, pp. 76-77.

⁷⁵ Vasile Docea, *op. cit.*, p. 146.

⁷⁶ Ancuța Vlas, *op. cit.*, p. 81. Hurmuzaki, *Documente*, XVII, p. 637.

⁷⁷ Hurmuzaki, vol. XVII, *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze (1847-1851)*, publicate după copiile Academiei Române de către Nerva Hodoș (1825-1846), București, 1913, p. 652.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 697.

⁷⁹ Ancuța Vlas, *op. cit.*, p. 81. Moise N. Pacu, *Cartea județului Covurlui. Note geografice istorice și îndeosebi statistice*, București, Stabilimentul Grafic I. Socecu, 1891, p. 392.

⁸⁰ Vezi Gh. Munteanu-Bârlad, *Galații*, Galați, Societate de Editură Științifică-Culturală, 1927, p. 154.

⁸¹ Moise N. Pacu, *op. cit.*, p. 392.

⁸² Vezi *Albina Românească*, 11 aprilie 1846, nr. 28, an XVIII.

⁸³ Moise N. Pacu, *op. cit.*, p. 392.

⁸⁴ Hurmuzaki, *Documente*, XVIII, p. 20.

mâinile lui Guérout⁸⁵. Într-un raport din 22 martie 1843 era anunțată numirea lui Duclos în postul de la Brăila⁸⁶.

Xavier Hommaire du Hell, cunoscutul inginer francez care a întreprins o călătorie în Principatele Române, descria condițiile în care își desfășura activitatea vice-consulul francez de la Galați, Duclos. Potrivit acestuia, Duclos locuia într-o cocioabă, nu avea tălmaci, nici pază nu putea să întrețină, nici măcar o trăsură. Salariul acestuia se ridica la suma de 5000 de franci, dintre care 600 erau pentru cancelarul său⁸⁷. Alte dificultăți țineau de cheltuielile de corespondență. Până atunci, corespondența consulară fusese un serviciu gratuit, consulii având dreptul de a trimite curierul cu poșta moldovenească. De curând, curieratul fusese atribuit unui boier care refuzase să mai transporte gratis corespondența. După lungi proteste ale consulilor Angliei, Rusiei, Austriei, boierul a fost obligat să renunțe la pretențiile financiare. Cu toate acestea, potrivit afirmațiilor lui Hell, vice-consulul Franței plătea transportul corespondenței. Principalul eveniment din timpul lui Duclos a fost reprezentat de revoluția de la 1848. În această perioadă, vice-consulul francez a primit de la superiorii săi misiunea de a urmări fiecare mișcare a flotei rusești de pe Dunăre, de a oferi informații despre cordonul carantinal și mișcările trupelor rusești de la Galați.

Dintr-un raport din 30 mai 1849, aflăm că Ségur îl însărcinase pe Duclos cu supravegherea acțiunilor militare ale flotei rusești de pe Dunăre⁸⁸. Pe 16 ale lunii, un bric și un vapor cu aburi rusești trecuseră prin fața Galațiului, către Giurgiu. Aceasta, în ciuda promisiunii generalului rus Duhamel către comisarul turc Fuad Efendi, că vasele rusești nu vor mai tranzita pe Dunăre⁸⁹. Aceste vase, încărcate cu muniții, se pregăteau să urce pe Dunăre, până la Giurgiu, unde erau cantonate vasele rusești, în timp ce vasele turcești se aflau la Rusciuk. Datorită prezenței vaselor rusești și turcești în zona Dunării, Ségur prevestea o eventuală ofensivă a armatei rusești împotriva celei turcești. Această ofensivă putea duce la tăierea liniilor de comunicație ale armatei turcești din Valahia. Pregătirile de război nu s-au încheiat aici. La 25 septembrie 1849, Duclos îl informa pe consulul francez, Poujade, că, pe 20 ale lunii, 2000 de turci fuseseră cazați la Galați, în case și cazarme particulare⁹⁰. Vice-consulul francez de la Galați informa că, la 19 septembrie 1849, un vas cu aburi al companiei de transport pe Dunăre, „Mercur”, sosise la Galați, remorcând două nave aflate sub pavilion grecesc, care aveau la

---

⁸⁵ *Ibidem*, p. 24.

⁸⁶ Hurmuzaki, *Documente*, XVII, p. 951. A. Vlas, *op. cit.*, p. 82. Data din A. Vlas este greșit trecută, în loc de 1843, fiind luat în considerare anul 1853.

⁸⁷ *Călători străini*, vol. IV, p. 633.

⁸⁸ Hurmuzaki, vol. XVIII *Corespondență diplomatică și rapoarte consulare franceze* (1847-1851), publicate după copiile Academiei Române de către Nerva Hodoș, București, 1916, p. 156.

⁸⁹ *Ibidem*.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 211.

bord 10000 de puști⁹¹. Armele erau aduse de la Odessa, pentru Belgrad, de către ginerele prințului Alexandru Karagheorghe, colonel în miliția sârbă.

Alte știri transmise de Duclos au făcut referire la cordonul carantinal de pe Dunăre. La 18 februarie 1849, vice-consulul francez de la Galați trimitea un raport lui Ségur, din care aflăm că Rusia dorea să introducă un controlor rus în fiecare din carantinele de pe malul stâng al Dunării. Potrivit spuselor sale, șapte agenți de carantină traversaseră deja Galațiul, pentru a putea primi de la București numirea, destinațiile și instrucțiunile pentru aceste noi funcții. Ordinele pe care aceștia trebuiau să le îndeplinească veneau direct de la St. Petersburg. Direcția carantinelor trebuia să primească, în fiecare zi, un raport de la aceștia. Perioada de stat în Lazaret, care se mărise de la 3 la 14 zile, putea fi modificată de către controlori. Atunci când circumstanțele o cereau, aceștia puteau face excepții⁹².

Următorul consul care a girat interesele supușilor francezi de la Galați a fost Gardera. În timpul acestuia, agenția de la Galați a fost ridicată, de la rangul de vice-consulat la cel de consulat, la data de 19 august 1852. La 2 iulie 1852, Gardera înștiința Direcția Consulatelor și a Afacerilor Comerciale de sosirea în postul de la Galați⁹³. Acesta urma să-l înlocuiască pe Duclos care era trimis să gireze afacerile vice-consulatului de la Brăila. La 23 iulie 1852, consulul francez de la Iași, Castaing, informa Secretariatul de Stat al Moldovei de decizia Președintelui Republicii Franceze de a-l numi în postul de la Galați, pe Gardera⁹⁴. Răspunsul Secretariatului, sosit la 29 iulie 1852, susținea imposibilitatea numirii lui Gardera în funcția de consul la Galați, în lipsa unui *berat* de recunoaștere al Porții. În ciuda acestui fapt, la 3 august 1852, Gardera anunța autoritățile de la Paris de numirea sa⁹⁵. La 16 august 1852, acesta trimitea un raport către Ministrul Afacerilor Externe de la Paris, prin care înștiința că, pe 9 ale lunii, domnul ambasador al Franței la Constantinopol, îi trimisese *beratul* de executare emis de către sultan, *berat* care îi dădea dreptul să-și exercite funcțiile consulare⁹⁶. La acest document, consulul atașa un firman, destinat prințului Ghica Hospodarul Moldovei⁹⁷.

Din corespondența consulară, purtată de către acesta cu autoritățile din Franța, reiese faptul că principalele atribuții ale lui Gardera au avut în vedere: încurajarea activităților comerciale, supravegherea evenimentelor politice, mai exact desfășurarea activităților militare din timpul Războiului Crimeei, efectele pe care acest eveniment le-a avut asupra activităților comerciale din portul dunărean, precum și înștiințări legate de taxe vamale, pașapoarte, patente. La 15 decembrie

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Hurmuzaki, *Documente*, XVIII, p. 121.

⁹³ DANIC, rola 290, vol. II, c. 39.

⁹⁴ Ancuța Vlas, *op. cit.*, p. 82.

⁹⁵ DANIC, rola 290, vol. II, c. 40.

⁹⁶ *Ibidem*, c. 41.

⁹⁷ Potrivit Ancuței Vlas, *beratul* lui Gardera este datat mai devreme, la 16 august 1852. Prin acesta, sultanul acorda consulului francez de la Galați, dreptul de a regla afacerile comercianților francezi și de a beneficia de drepturile încrise în capitulații. Vezi A. Vlas, *op.cit.*, p. 82.

1853, Gardera confirma primirea circulării de la Ministerul de Interne Francez, prin care agenții francezi care-și desfășurau activitatea în străinătate puteau viza pașapoarte pentru supușii francezi pentru o perioadă de un an⁹⁸.

Un alt document, semnat de către Gardera la aceeași dată, ne informează că Direcția Generală a Vămirilor Franței trimisese pe adresa consulatului de la Galați un tabel cu taxele impuse mărfurilor, la intrarea și la ieșirea din principate, valabil de la data de 1 septembrie 1853⁹⁹.

Un alt raport, trimis de către Gardera ministerului de externe francez, atesta primirea unei înștiințări privind eliberarea patentelor de sănătate, conform ordonanței din 7 august 1822. Analizând raportul, consulul considera că patentele prezentau mai multe garanții, dacă erau eliberate de către consuli francezi, nu de către autoritățile statului în care navele franceze rezidau. Exista, însă, temerea ca eliberarea patentelor de sănătate să nu devină o practică aplicabilă și pentru navele care plecau din porturile Franței, pe baza principiului reciprocității¹⁰⁰.

Alte rapoarte conțin știri despre navigație. Datorită evenimentelor politice, în perioada mandatului lui Gardera, pavilionul francez nu a fost observat, foarte des, pe Dunăre. La 1 octombrie 1852, acesta afirma: „Este foarte regretabil pentru comerțul nostru că pavilionul marinei comerciale franceze se arată atât de rar pe Dunăre, pe câtă vreme vasele tuturor națiunilor maritime sunt prezente aici, în mare număr”¹⁰¹.

În perioada acestui conflict, dispariția totală a pavilionelor puterilor beligerante de pe Dunăre a avut drept consecință afluența unui mare număr de vase grecești. Cunningham, vice-consulul britanic de la Galați deplângea starea de fapt de la Galați, unde acostau numai vase sub pavilion austriac și grecesc¹⁰². Gardera, observa, în anul 1853, că, „pavilionul francez nu pare să vrea a ieși din inferioritatea în care se află în Marea Neagră, în general și pe Dunăre..., mai ales toamna, comerțul Galațiilor se găsea, de foarte multe ori, contrariat în expedițiile sale, prin insuficiența vaselor sau absența pavilioanelor cărora el le acordă preferința: englez, sard, sau francez și a altor câtorva pavilioane din nord”¹⁰³.

Analizând mișcarea navelor franceze prin portul Galați observăm că anul 1850 au intrat, prin portul Galați 5 vase franceze, în 1851 - 4 vase franceze, în anul 1852 - 8 vase franceze¹⁰⁴. În anul 1852, au sosit, din Franța la Galați, 53 de vase sub diferite pavilioane: 2 moldovenești, 11 austriece, 6 rusești, 10 sarde, 17 grecești, 3 turcești, 3 muntene, 1 napolitană”¹⁰⁵. Însă, prezența pavilionului francez, într-un număr mai mare sau mai mic, prin portul Galați, nu reflectă operațiunile

⁹⁸ DANIC, rola 41, f. 282.

⁹⁹ DANIC, rola 290, vol. II, c. 83.

¹⁰⁰ *Ibidem*, c. 43.

¹⁰¹ Constantin Bușe, *Comerțul exterior*, p. 95.

¹⁰² Paul Cernovodeanu, *Relații comerciale româno-engleze în contextul politicii orientale a Marii Britanii (1803-1878)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986, p. 171.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 95.

¹⁰⁴ Constantin Bușe, *Comerțul exterior*, p. 95.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 95.

reale, deoarece în perioada Războiului Crimeei au intrat 53 de vase franceze sub pavilioane diferite¹⁰⁶.

Alte rapoarte conțin informații privind mișcările trupelor rusești din timpul Războiului Crimeei. La 7 iulie 1853, acesta anunța că la Galați era așteptat un regiment de infanterie cu 2300 de soldați¹⁰⁷. Generalul austriac, Lüders, a sosit în portul dunărean, la 10 iulie, cu un regiment de infanterie. Pe 24 octombrie 1853, erau la Galați 2000 de soldați ruși, care au fost transferați la Brăila, la începutul lunii noiembrie¹⁰⁸. La scurt timp după plecarea trupelor rusești la Galați a sosit un corp de armată de 10000-12000 de soldați ruși, dintre care 6000 au rămas aici¹⁰⁹.

Alte știri conțin informații despre consecințele economice pe care Războiul Crimeei l-a avut asupra celor două principate, atunci când exportul de cereale a fost oprit. La 13 martie 1854, consulul francez de la Galați, Gardera, trimitea Ministerului Afacerilor Străine informații privind prohibirea exportului de cereale de către Rusia în porturile de la Marea Neagră, prohibiție care urma să fie extinsă și asupra schelelor principatelor moldo-valahe. Acesta se întreba retoric: ”Consecința? Vor rezulta, în mod necesar, pierderi considerabile pentru comerțul străin și poate ruina unora dintre negustorii din Galați”¹¹⁰. Într-adevăr, la 19 martie 1854, exportul cerealelor prin Brăila și Galați a fost interzis de către Rusia¹¹¹.

Urmarea a fost că „numeroase vase...deja încărcate se regăsesc reținute în cele două porturi..., iar un mare vas englez încărcat aici, a fost scufundat de bateriile rusă și turcă, între Isaccea și Tulcea”¹¹². Mai mult, în anul ce a urmat, în toate provinciile Imperiului Otoman s-a resimțit o acută lipsă de grâne. La Constantinopol prețul acestora a crescut, încât s-a ajuns chiar să se importe asemenea produse. Din această cauză, Poarta a interzis toate exporturile de grâne, cu excepția cantităților necesare armatelor și flotelor aliate.

Tot acum porturile ruse au fost scoase din circuitul internațional, ducând la o criză masivă de grâu pe piața Rusiei. În anul 1855, Rusia a cunoscut o lipsă acută de grâu, ceea ce a determinat guvernul țarist să cumpere tot grâul care aparținea străinilor din Odessa. „Anularea comerțului de cereale – scria consulul francez de la Galați - a determinat printre negustorii acestei piețe o mișcare de emigrare la Galați. Numeroși negustori străini au venit aici”¹¹³. Blocarea exporturilor rusești a fost ineficientă, deoarece, după cum reiese dintr-o corespondență a vice-consulului britanic, Charles Cunningham cu Samuel Gardner, consulul britanic din cele două principate, atrăgea atenția asupra comerțului ilicit cu sare, desfășurat între Galați și Reni, pe Prut, între Sculeni și Leova. La 4 iulie 1855, același Cunningham îl

---

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ DANIC, rola 41, f. 108. Paul Păltănea, *op. cit.*, I, p. 53.

¹⁰⁸ DANIC, rola 41, f. 228.

¹⁰⁹ *Ibidem*, f. 260.

¹¹⁰ Constantin Bușe, *Comerțul exterior*, p. 87.

¹¹¹ DANIC, rola 41, f. 260; P. Păltănea, *op. cit.*, I, p. 53.

¹¹² Constantin Bușe, *Comerțul exterior*, p. 88.

¹¹³ *Ibidem*, p. 88.

informa pe Lordul Clarendon, despre existența unui schimb de mărfuri între Rusia și Austria¹¹⁴. În mod straniu, încetarea ostilităților nu a fost privită cu ochi buni de către gălățeni, deoarece vânzările de cereale pentru străinătate, în special pentru nevoile de consum ale armatei rusești au crescut semnificativ. Relatând această situație, consulul Franței de la Galați, Bouillot, afirma: „acest important eveniment ... este, în general, primit de către comerțul din Galați cu o mare răceală”¹¹⁵. La 3 decembrie 1855, consulul Franței la Galați anunța ridicarea măsurii de prohibiție a exporturilor de cereale¹¹⁶.

Datorită operațiunilor militare din timpul Războiului Crimeei, consulii Franței și Angliei de la Galați au fost obligați să părăsească orașul, în martie 1854¹¹⁷. Tot în această perioadă a fost oprit și exportul de lemn. Poarta a cerut domnitorului Moldovei, Grigore Al. Ghica, să ia măsuri pentru a interzice exportul de lemn către Rusia. La 12 august 1855, acesta i-a răspuns lui Ali Pașa că, de regulă, cherestreaua era de brad, fiind căutată mai degrabă pe piața Constantinopolului, decât pe cea a Rusiei¹¹⁸. La 3 decembrie 1853, consulul francez Gardera comunica ridicarea restricțiilor¹¹⁹. Datorită operațiunilor militare din timpul Războiului Crimeei, consulii Franței și Angliei de la Galați au fost obligați să părăsească orașul, în martie 1854¹²⁰.

Din corespondența consulară observăm că Gardera a avut contacte și cu alți omologi. La data de 3 august 1853, acesta trimitea un raport Ministerului Afacerilor Străine, în care descria un alt episod al mobilității consulare, de la Galați, către Brăila¹²¹. Astfel, datorită apropiatei plecări a lui Duclos din postul de la Brăila, consulul general al Franței la București îl desemnase pe Castaing, dragomanul, și totodată, cancelarul-dragomanul consulatului din Moldova, să gireze, în mod provizoriu, afacerile vice-consulatului de la Brăila, până la sosirea unui nou titular. Această măsură contravenea intereselor lui Gardera, care considera că, o absență mai mult sau mai puțin prelungită a lui Castaing, îi punea numeroase piedici în urmărirea afacerilor zilnice ale supușilor francezi din portul dunărean, datorită ignoranței sale față de limba folosită în aceste țări, pentru toate comunicațiile, scrise sau verbale, dintre consulat, autoritățile locale și justițiabili.

De aceea, Gardera propunea numirea unui alt titular în postul de la Brăila, în persoana lui Eugène Nemethrice. Această propunere era agreată și de către consulul general al Franței la București, Eugen Poujade. La 23 iunie 1853, acesta confirma primirea scrisorii, din data de 18 a acestei luni, de la Gardera. În aceasta,

¹¹⁴ Paul Cernovodeanu, *op. cit.*, p. 175.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ DANIC, rola 290, c. 129.

¹¹⁷ Paul Păltănea, *op. cit.*, II, p. 22.

¹¹⁸ *Ibidem*.

¹¹⁹ *Vezi și DANIC*, rola 290, c. 129. P. Păltănea, *op. cit.*, II, p. 21.

¹²⁰ Paul Păltănea, *op. cit.*, II, p. 22.

¹²¹ DANIC, rola 290, vol. II, c. 57.

Gardera era informat de iminenta plecare a lui Duclos din postul de la Brăila și de intenția de a numi aici un nou titular, în persoana lui Eugen Nemethice¹²².

Potrivit opiniei noastre, data la care Gardera a eliberat postul de la Galați nu poate fi stabilită cu precizie. Istoriografia afirmă că acesta avea să rămână în funcție până în anul 1855¹²³, dar, dintr-un document de arhivă, datat la 30 aprilie 1854, aflăm că părăsise principatele, pentru a se îndrepta către Kronstadt¹²⁴.

Ajungând cu o zi înainte aici, Gardera cerea, imperios, să fie mutat la Paris sau la Viena. Lucru care s-a și făcut, deoarece, la 9 iunie 1854, acesta semna un raport în care anunța sosirea sa, în urmă cu o zi, la Viena¹²⁵. Deși Gardera a plecat din portul dunărean în anul 1854, Lémont, următorul consul care a girat interesele supușilor francezi, a ocupat postul abia peste un an. La 13 august 1855, Gardera trimitea un raport ministerului de externe francez, prin care anunța plecarea sa din post, urmată de venirea noului consul, Lémont¹²⁶.

În consecință, studiul de față prezintă principalele elemente care au stat la baza funcționării agenției consulare franceze de la Galați, prin coroborarea datelor din sursele istoriografice franceze cu sursele documentare inedite și editate. Din cele expuse mai sus, au reieșit următoarele: datorită inexistenței unui personal consular specializat, reprezentanții consulari au fost puși de multe ori în postura de a reprezenta supușii altor state, situație cunoscută în literatura istorică drept protectorat; datorită suzeranității Imperiului Otoman asupra Principatelor Române, posibilitatea stabilirii unei reprezentanțe consulare franceze la Galați a depins de acceptul sultanului și nu de acela al autorităților moldovenești, care erau doar înștiințate de o numire printr-o audiență publică.

---

¹²² *Ibidem*, c. 59.

¹²³ Ancuța Vlas, *op.cit.*, p. 82; Moise N. Pacu, *op.cit.*, p. 392.

¹²⁴ DANIC, rola 290, vol. II, c. 96.

¹²⁵ *Ibidem*, c. 97.

¹²⁶ *Ibidem*, c. 129.